

1923

1923. január eleje

A Magyar Párt elnökségi tanácsa már 1923 elején egy bizottságot küldött ki a Radikális Párttal folytatott tárgyalásokra. A bizottság tagjai dr. Várady Imre, dr. Deák Leó, dr. Gráber László, dr. Csettle János voltak, és a tárgyalásokat Várady és Gráber vezették, akik különösen a radikálisoknak azokkal a vezetőivel, akik Bánátból származtak, elég gyakran összejöttek. Várady Imre és Gráber László hívei voltak a radikálisokkal való megegyezés gondolatának. Csettle János általában ellene volt minden megegyezésnek, dr. Deák Leó pedig inkább a másik nagy szerb párttal, a demokratákkal kereste volna a megegyezés lehetőségét. A Magyar Párton belül ebben a kérdésben két áramlat küzdött egymással. Az egyik elvi álláspont az volt, hogy a magyarság csak úgy juthat politikai teljességhez, ha a kormánnyal halad és a politikai jogok birtokában könnyebb lesz a gazdasági és kulturális szervezetek létesítése. [...] A Magyar Párt minden törekvése tehát oda irányult, hogy elsősorban a politikai jogokat biztosítsa, mert éppen az 1923. évi választás tanulságai azt bizonyították, hogy a politikai jogok teljes körülbástyázása nélkül a Magyar Párt tehetetlenségre van kárhozható. Az 1923. évi választást megelőző időkben dr. Gráber László és dr. Várady Imre már odáig jutottak a radikálisokkal folytatott tárgyalásokban, hogy az elnöki tanács elé egy Belgrádban már elfogadott tervezetet terjesztettek, amely a paktum néven vált ismertté a délvidéki magyar közvélemény előtt, és amely egy szomorú belső háborúnak a kioldója lett. Ez a belső harc már 1921 óta állandóan érett. Megindítója dr. Pleszkovics Lukács volt, aki nem akart a magyar pártban szerepet vállalni, és régi függetlenségi párti politikai múltjára hivatkozva vezérségre törekedett. [...] Közte és a Magyar Párt vezetése között mind nagyobb lett a szakadék, és dr. Pleszkovics Lukács most már nyíltan is a párt vezetése ellen fordult, amelyet épp úgy, mint a

szláv kortesek az „urak pártjának” nevezett. A válságot a paktum terve robbantotta ki.

Csuka 1995, 106–108.

Titkos ülésen dr. Gárber László az elnöki tanács előtt ismertette a Belgrádba kiküldött bizottság által megkötött paktum lényegét. Az ülésen a tagokon kívül három újságíró, dr. Dettre János, Vukov Lukács és Havas Károly is jelen volt. Az ülésen elfogadták a választási paktumot, amely szerint a kormány kötelezi magát arra, hogy minden magyart felvesz a választói névjegyzékbe, tehát minden magyarnak megadja a választói jogot és a nagyon bonyolult jugoszláv választási rendszerben a Délvidék valamennyi kerületében úgy ejti meg a jelöléseket, hogy a Magyar Pártnak nyolc mandátum jusson a paktum értelmében. A Magyar Párt jelöltjeinek engedte át a kormánypárt azokat a választói kerületeket, amelyekben a szavazók többsége, ha minden magyart fölvesznek a választói névjegyzékbe, magyar lett volna. A Magyar Párt ezzel szemben arra kötelezte magát, hogy azokban a kerületekben, ahol nincs magyar jelölt, a magyarság a kormány jelöltjére adja le a szavazatát és a parlamentbe önállóságát teljesen megtartva, kívülről támogatja a kormánypártot. A paktum tervét az elnöki tanács elfogadta és dr. Sántha György elnök javaslatára köszönetet szavazott dr. Várady Imrének és dr. Gráber Lászlónak, akik a paktum létrehozásán a legtöbbet dolgoztak. Ugyanakkor dr. Sántha György javaslatára kimondták, hogy a paktum elfogadását titokban kell tartani. [...] Másnap a *Hírlap*ban Vukov Lukács, aki akkor a lapnak a főszerkesztője és egyik tulajdonosa volt, vezércikket írt, amelyben nem csak leleplezte az egész paktumot, hanem a legélesebb támadást intézte azok ellen, akik a paktum megteremtésén dolgoztak, és azzal vádolta őket, hogy a kormánynak eladták a magyarságot. A hatás katasztrofális volt.

Csuka 1995, 108–109.

Törley Bálint, aki a *Hírlap* alapítója volt, újra vállalta a lap tulajdonosság súlyos kötelezettségeit, Vukov Lukács helyébe pedig Szántó Róbert került.

Csuka 1995, 109.

A paktum megszűnésének legsúlyosabb következménye az lett, hogy a magyarság töredéke jutott csak a választói joghoz és a Magyar Párt kénytelen volt kimondani a passzivitást, hiszen teljesen reménytelen lett volna, hogy akár a kormánypárt, akár az ellenzék oldalán magyar jöltek szerepeljenek.

Csuka 1995, 109.

Gráber László, Csettle János és Deák Leó titokban választási megállapodást kötött a Radikális Párttal. A Radikális Párt számított a magyar szavazatok egy részére, ezért kompromisszumos megoldásként beleegyezett a választói listák összeállítása határidejének január 31-ig történő elnapolásába. A megállapodásból végül semmi sem lett, mert a kormány követelményként megfogalmazta: a bánáti választói körzet magyar szavazói csak a Radikális Pártra voksolhatnak. Így módon a Magyar Párt önálló listát csak a zombori, a szabadkai és az újvidéki választókerületben állíthatna, ez pedig a magyarság számára elfogadhatatlan volt.

Mészáros 1981, 159.

1923. január 6.

Petőfi Sándor születésének 100. évfordulójára emlékeztek a szabadkai Népkörben. Petőfi költészetéről Szántó Róbert tartott előadást, majd ezt követően az Iparos dalárda megzenésített Petőfi-dalokat adott elő.

Garay 2012, 13.

Csak a [szabadkai] Népkör színházában jöttek össze hosszú éveken át a magyarok, és csillogó szemmel csak a Népkörben hallgathatták a kultúra ígeit. Vagy ha a Népkör kirándult valamely

tanyára, kis faluba, csak az előadásokban lehettek részesei, munkásai és gyermekei a nagy magyar családnak. Szomjas lelkük csak az előadásokon telhetett meg örömmel, sírással, nevetéssel... Ő, többet, sokkal többet jelentett az előadás, mint bármelyik főváros nagy színházában! Nem szórakozni, sorsot vállalni jöttek össze a nézők és a színészek, szomorú kisebbségi sorsot... A műkedvelői élet kialakításában igen fontos feladathoz jutottak a régi, hivatásos színészek, akik az első világháború után otthonukba visszatérve továbbra is hívek maradtak a világot jelentő deszkákhoz. Hivatásuknál fogva ők voltak és maradtak végig az állandó rendezők, és az ő játékkukra alapozva mertek a társulatok nagyobb tudást és készütséget igénylő színművek, drámák, nagyoperettek előadásába belefogni.

Garay 2012, 15.

Az államfordulatot követő első években csak a Népkör műkedvelőinek vendégszereplésén látott „színházat” a kisebb helységek magyarsága, és ezek a vendégszereplések ösztönözték azután őket arra, hogy maguk is alakítsanak saját körükből saját erőforrásaikból műkedvelő együtteseket. Ebben a munkában a Népkör szakemberei is igyekeztek segítséget nyújtani. Hamarosan számos helyen felbuzdultak a Népkör példáján, és kisebb helységek is műkedvelői csoportokba tömörítették a fiatalságot, hogy újra megtanítsák a magyar ifjakat már-már elfelejtett anyanyelvükre.

Garay 2012, 15.

A Népkör műkedvelőinek hatása kettős irányban nyilvánult meg a kisebbségi sorsban élő magyarság kultúrája terén. Az előadások, szereptanulások révén maguk a műkedvelők is megismerkedhettek az irodalom – legalábbis a színpadi irodalom – alkotásaival, megtanultak helyesen beszélni magyarul, leszoktak az elidegenítő nyelvjárásokról, és a helyes magyar beszédet átültették környezetükbe is. A másik pozitív

fejlemény a közönség oktatása, egyben nemes formában való szórakoztatása volt. A nézők tömege a Népkörben az egyszerűbb néprétegekből verbuválódott, és ha ezeknek a hozzátartozója, ismerőse, rokona, jó barátja játszott a színpadon, a kapcsolatok vonzották az előadásra őket, ahol megismerhették a népszínműveket, drámákat, művelődhetnek, és fogékonná válhattak a kultúra iránt.

Garay 2012, 16.

1923. január 18.

A *Bácsmegeyi Napló* közölte a Magyar Párt agrárreformmal kapcsolatos programját.

Mészáros 1981, 160.

1923. január

Bácsfeketehelyen Ágoston Sándor igazgató lelkész vezetésével, 20 befogadott árva gyerekekkel megnyílt az Sz. H. Sz. Királysági Református Árvaház. Három évvel korábban, Újverbászon, egy lelkészkonferencián merült fel, hogy a korábban feloszlott vukovári szeretetházat Újvidéken újra életre kell kelteni. Egy év eredménytelen próbálkozását követően a feketehelyi református presbitérium felajánlotta a közel három katasztrális holdnyi, régi temetőjét a szeretetház létrehozására. Ugyanott egy kisebb lakóházat is vásároltak, melyben most Varga Lujza felügyelő tanárnő közreműködésével megindult a munka.

1888-ban Keck Zsigmond akkori banovcei lelkész azzal a kéréssel fordult az egyházmegyei közgyűléshez, támogassa őt abban, hogy a missziói körzetében elszórt szegény családok gyermekei számára bennlakásos nevelőházat létesítsen. Keck Zsigmond nagy lelkesedéssel öt évig vezette a szeretetházat, a 6–10 bennlakó gyerek a környékbeli puszták szegény béreseinek a gyermekei voltak. 1893-ban a lelkész elhagyta Banovcét, és a szeretetház hanyatlásnak indult, ezért Kelecsényi Zádor vukovári közjegyző kezdeményezésére az egyházmegyei vezetés 1905-

ben Vukovára helyezte át. Kelecsényi irányítása alatt a szeretetház szépen fejlődött, olyannyira, hogy 1912-ben nyolcvan gyerek befogadására alkalmas, egyemeletes palotát építtetett. A bennlakó gyerekeknek négy nevelő és négy lelkész viselte a gondját. 1917-ben Kelecsényi Zádor váratlanul meghalt. 1918 novemberében a szeretetház Mohácsra menekült, üresen maradt épületét szerb katonák szállták meg, berendezését a „zsákmányoló bizottság elszállította”. Mohácsról a gyerekek lassan szétszéledtek a világba. „A kálvinisták azonban nyakas emberek. Ha egyik helyen feldűlják a fészket, hozzáfog, és más helyen épít újat” – jegyezték fel a krónikák. A református közösségek összefogásának eredményeként 1923. június 30-ig nem kevesebb, mint 95 841 dinár 40 para gyűlt össze, és ez lehetővé tette, hogy Ágoston Sándor, a nagy elődök példáját követve, a semmiből újrateremtse a református szeretetotthont.

Árvaházi Naptár 1924, 24–25., 26–27.

Az Sz. H. Sz. Királysági Református Árvaház alapszabályai:

1. az árvaház címe: SHS Királysági Református Árvaház Crno Brdon.
2. Az Árvaház feladata, hogy felvegye és nevelje az SHS királyság állampolgárainak református vallású árva és elhagyott gyermekeit. A gyermekek többek között az SHS királyság jó és hű állampolgáraivá és az egyház vallásos híveivé neveltetnek. Az oktatást az állami iskolában nyerik, az Árvaházban az állam nyelve is kötelezően ápoltatik.
3. Az Árvaházba felvétetnek és neveltetnek fiú- és leány-gyerekek 12 éves korig. A 12 év betöltése után ezen gyermekek elkülönítve nevelendők.
4. Az Árvaházat a református egyházmegye alapítja. Az egyházmegye igazgat-

ja és gondoskodik belső berendezéséről.

5. Az Árvaház teljes ellátásáról az esperes és az egyes egyházközségek lelkészei által egyes egyházközségekben teljesítendő rendes és rendkívüli gyűjtések összegéből az egyházmegye gondoskodik.
6. A közvetlen igazgatást, úgy gazdasági, mint nevelésügyi tekintetben az esperes által kinevezett lelkész látja el. Az Árvaház vagyonkezelése fölötti felügyelet az egyházmegyei tanács feladata, melynek az igazgató lelkész elsősorban felelős.
7. Az Árvaház megszűnése esetén az összes ingó és ingatlan vagyon az egyházmegye tulajdona marad. Összes vagyonával az egyházmegyei közgyűlés korlátlanul 8. rendelkezik.
9. Az Árvaházat az összes hatóságok, intézmények és személyek előtt az esperes képviseli, vagy az, akire ezen jog általa átruháztatik.
10. A gyermekek nevelése felett a gyermekek és ifjak védelméről szóló törvények és szabályzatok szerint a gyermekek védelmére rendelt állami szervezetnek felügyeleti joga van.

Crno-Brdo, 1923. szeptember 5.

Árvaházi Naptár 1924, 65–66.

1923. február 10.

XI. Pius pápa – miután a katolikus egyház kapcsolatai megszakadtak a kalocsai érsekséggel – szabadkai központtal egy bácskai és nagybecskereki központtal egy bánáti apostoli adminisztratúrát hozott létre. A bácskai adminisztratúra élére a szabadkai Szent Teréz-templom plébánosát, Lajčo Budanovićot nevezte ki. [...] A Bács székhellyel működő apostoli adminisztratúrát négy esperességre – a szabadkaira, a Duna mentire, a

Tisza mentire és a bácsira – osztották fel. Ezek felöltették a bácsstopolyai, a zombori, az újvidéki, a zentai, a magyarkanizsai, a kúlai, a palánkai és a regőcei egyházkerületeket is. Forrás: *Bácsmegyei Napló*, 1923. február 21.

Mészáros 1981, 211.

A kalocsai érsekség Szerb–Horvát–Szlovén Királyság területéhez került 89 plébániájából az Apostoli Szentszék létrehozta a bácskai apostoli kormányzóságot. Kormányzójának Budanović Lajos szabadkai plébánost nevezte ki. A csanádi egyházmegye elcsatolt részéből létrehozta a bánáti apostoli kormányzóságot, melynek első kormányzója Rodić Raphael ferences rendi szerzetes lett.

Balogh–Gergely 1993, 186.

1923. február 11.

A Magyar Párt vezetői szabadkai tanácskozáson úgy döntöttek, hogy a Magyar Párt bojkottálja a választásokat.

Mészáros 1981, 160.

1923. február 17.

Az Apostoli Szentszék rendelete lehetővé tette Glattfelder Gyula csanádi püspök számára, hogy áttelepüljön az egyházmegye magyarországi részébe. Székhelyéül Szegedet jelölte ki. A csanádi egyházmegye Romániához került 153 plébániájából pedig Temesvár székhellyel új apostoli kormányzóságot állított fel.

Balogh–Gergely 1993, 186.

1923. március 15.

Dr. Willer József A kisebbségi jogok az utódállamok alkotmányaiban címmel közölt tanulmányt a *Magyar Kisebbség* című nemzetpolitikai szemlében. A trianoni békeszerződés nyomán létrejött utódállamok alkotmányainak jogtudományi elemzése és összevetése után a szerző így zárta fejtegetését: „Tudjuk, hogy a kisebbségeket még egyetlen állam se akarta önálló jogi

személyeknek elismerni. De azt már mégis csak be kell látnia minden államnak, Romániának is, hogy a kisebbségek értelmileg, érzelmileg, hagyományilag elkülönített embercsoportokat képviselnek az állam kötelékén belül, kiknek közös az öröme, közös a szenvedése, közös az érdeke, közös az akarata; és ahogy közös volt a kisebbségi csoportok múltja, úgy közös a jelene, és közös lesz minden mesterkedés ellenére a jövője is. Amíg tehát az államhatalom a kisebbségeket a maguk közösségében csak elnyomni, agyonhallgatni, megfojtani törekszik, addig egyes emberek netán könnyebb, zavartalanabb élete számba se jöhet. A jövőt a közösség sorsa dönti el, és nem az egyes emberé. A közösség pedig, ha mindjárt csak kisebbség is, eldöntheti az államnak is a jövőndő sorsát.

Magyar Kisebbség, 1923. március 15. 213.

1923. március 18.

Jugoszláviában megtartották a második parlamenti választásokat. Vajdaságban a radikálisok elsöprő győzelmet arattak. [...] A magyar sajtó megállapítása szerint minden ígéret és terror ellenére a magyarságnak nagyobb része, mármint azoknak a nagyobb része, akik bekerültek a választói névjegyzékbe, kitartott a passzivitás mellett. A magyar munkásság a Szociáldemokrata Pártra szavazott, és olyan magyarok is, akik nagyon távol állottak a szociáldemokrata világnézettől – kereskedők, földbirtokosok – is oda adták a voksukat, mert ez volt az egyetlen párt, amely legalább programja szerint nem állott szláv nemzeti alapon. A Német Pártnak is jutottak magyar szavazatok. Szabadkán a Bunyevác–Sokác Párt, amely a Radikális Párt 7179 szavazatával szemben a leadott 22 225 szavazatból 5250 szavazatot szerzett meg, ezt a nagy eredményt főként a külterületi magyarság támogatásának köszönhette. Az egész országban a mandátumok megoszlása a következő volt: 108 a Radikális Párté, 70 a Radics-párté, 51 a Demokrata Párté, 22 a Korosec (szlovén kle-

rikális) Párté, 22 a Szpahó-csoporté (boszniai muzulmánok), 13 a Dzsemijeté (dél-szerbiai muzulmánok), 9 a Földműves Párté, 7 a Német Párté, 3 a Szociáldemokrata Párté 3 a Bunyevác–Sokác Párté, 1 a Pucely-féle szlovén földműves párté és egy a román párté.

Csuka 1995, 79.

A Szocialista Párt országos szinten 28 702 szavazatot (10,7%-ot) szerzett. A Vajdaságban az észak-bácskai területeken a Magyar Párt gyűjtötte be a magyar szavazatok jelentős részét, a szocialisták az agrárreformra vonatkozó ígéreteikkel Horgoson, Óbecsén és Temerinben szereztek maguknak jelentős mennyiségű támogatót.

Mészáros 1981, 132.

A Krafft István vezette Német Párt – a román párttal – összesen 8 képviselőt juttatott a parlamentbe. Krafft Újvidéken, a választások után azt nyilatkozta: „A német párt hajlandó arra, hogy valamennyi kisebbséget képviselje a parlamentben, azoknak kívánságait és panaszait előadja és őket az esetleges atrocitásokkal és jogtalanságokkal szemben megvédje. A párt azt vallja, hogy a nemzeti kisebbségeknek egymással szolidárisan kell küzdeniük, kulturális, politikai és gazdasági jogaikért.”

Csuka 1995, 80.

Újvidéken dr. Brezovszky Nándor nagy tekintélyű sebészorvos állott a magyar mozgalom élére, és munkatársai kisebb számban az intellektuelek, többségükben iparosok, kisemberek voltak.

Csuka 1995, 80.

Szabadkán, ahol a legerősebb volt a magyar párti akció, és ahonnan kiindult a mozgalom, külön nehézséget okozott az is, hogy a magyar polgárság igen nagy része a régi függetlenségi párt tradícióiban nevelkedett és, igen sok volt az olyan régi, elmagyarosodott bunyevác, aki semmiképpen nem akart a magyarságtól elszakadni,

még a felajánlott elnököket is visszautasította, viszont töretlen magyar érzése és az egyik dél-szláv törzshöz való vérségi tartozása, rokoni kapcsolatai, olyan lelki problémák elé állították, amelyből nehéz volt kivezető utat találni. A legjellemzőbb példa dr. Piukovich József volt magyar országgyűlési képviselő esete. Piukovich József nagybirtokos nemes volt, több cikluson át a magyar parlament tagja. A magyar főváros társadalmi életének egyik kimagasló alakja. Nagy műveltségű európeér, aki bejárta az egész világot, és a múlt századbéli magyar úr életét élte. A magyar fölébredéskor, amelyben a nagy fordulat utáni ájuultságból életének és jogainak megvédésére akarták felvértezni a jugoszláviai magyarságot, a mozgalom kezdeményezői többnyire földbirtokosok, dr. Piukovich Józsefet is meg akarták nyerni, ő azonban így tért ki: „Mit akartok tőlem, végre is nem tagadhatom le, hogy szláv vér van az ereimben.” Dr. Piukovich magyar volt és a magyaron kívül franciául, németül, angolul és olaszul is beszélt. Szláv nyelven egy szót sem tudott. [...] Hasonló, talán súlyosabb problémája volt dr. Pleszkovics Lukácsnak, aki az első Károlyi-kormány által kinevezett, törvényes utolsó magyar főispánja volt Szabadkának [...], már-már úgy látszott, hogy Szabadkán egyetlen és az egész Délvidéknek már akkor legnagyobb magyar társasköre a magyar Népkör teljesen a Pleszkovics-féle vajdasági gondolat mellé áll.

Csuka 1995, 80–81.

A Magyar Párt vezetői számára gondot okozott a Népkör új vezetőjének a kiválasztása, legszívesebben dr. Bíró Károlyt, Szabadka utolsó magyar polgármesterét és dr. Janiga Jánost, Szabadka utolsó magyar parlamenti képviselőjét szeretnék volna az elnöki székben látni. Végül is a köztisztvisletben álló, tekintélyes, de már idős dr. Birkáss Gyula földbirtokosra esett a választás, aki felváltotta dr. Pleszkovics Lukácsot a magyar Népkör elnöki székében, és így el lehetett kerülni azt a veszélyt, hogy a már akkor legnagyobb

kulturális egyesület egy, a magyarságtól mégis távol eső gondolatnak, a vajdasági gondolatnak a fészke legyen, s azt is, hogy alapszabály-ellenes politizálás miatt betilthassák.

Csuka 1995, 82.

A Magyar Párt vezetői különböző akciókat kezdtek a legégetőbb magyar sérelmek feltárására, és az orvoslás megkísérlésére. Külön főtitkári hivatalt állítottak fel Zomborban, amelynek vezetése Prokopy Imre, az utolsó magyar Bács megyei főispán feladata lett. Először is az anyaggyűjtés munkáját kellett elvégezni. Felmerült az a terv, hogy felállítják a magyarság kataszterét, azonban már a kezdetnél olyan nehézségeket támasztottak, különösen a kisebb falvakban a helyi hatóságok, hogy az anyaggyűjtés munkáját tulajdonképpen meg sem lehetett kezdeni.

Csuka 1995, 83.

A magyar hivatalnokok elbocsátása, kényszernyugdíjaztatása súlyosan érintette a délvidéki magyar kisebbséget. [...] A Magyar Párt külön szervezetet létesített ezeknek a sérelmeknek a nyilvántartására, az adatok összegyűjtésére, és az illetékes minisztériumhoz történő továbbítására. Ennek a szervezetnek a vezetését dr. Strelitzky Dénes vállalta el, aki ezzel a munkával kapcsolódott be először a Magyar Párt harcaiba.

Csuka 1995, 84.

A Magyar Párt mindent elkövetett, hogy az iskolakérdésben valamilyen javulást érjen el, és a párt munkájának jelentős része az iskolaügyi sérelmeknek (a névelemzés, a felekezeti és községi iskolák bezáratása, a tanítók dél-szerbiai, macedóniai áthelyezése, majd korrupciós vizsgálhelyezése, a magyar középiskolai képzés és a magyar tanítóképzés kérdésének) az elintézése volt. A kérdés annyira fontosnak látszott, hogy Szabadkán az egész Délvidékre kiterjedő hatáskörrel külön szervezetet létesítettek, amelynek élén Szántó Róbert evangélikus lelkész állott,

aki ekkor a *Hírlap* főszerkesztőjének, tehát a pártlaphoz delegált bizalmi emberének szerepét is elvállalta. Vele együtt dolgozott az iskolaügy terén Balázs-Piri Kálmán, a szabadkai községi elemi iskolák utolsó magyar felügyelő igazgatója, akinek a megbízatása az volt, hogy gondoskodjon a magyar középiskolás tanulók utánpótlásáról.

Csuka 1995, 88.

A Magyar Párt Szabadkán internátust létesített.

Csuka 1995, 89.

Voltak községek, amelyek esztendőig elkecseregett harcot folytattak a jegyzőkkel és a Magyar Pártnak egyik fontos feladata volt az, hogy ebben a harcban segítse a magyar közösségeket. [...] Általában azokban a falukban, ahol a magyarságnak küzdeni kellett a jogtalanságok ellen, sokkal erősebb volt a magyar érzés megnyilvánulása, mint azokon a helyeken, ahol kisebb-nagyobb ajándékokkal lehetett valamit elérni.

Csuka 1995, 89.

Leginkább a számbelileg is gyöngye Bunyevác-Sokác Párt kereste a magyarság felé történő közeledés lehetőségét, mert ennek a pártnak a vezetői, Ráics Balázs, dr. Vojnics Tunicus István és dr. Prčić József akkor már felismerték azt, hogy a nagy reménységek, amelyeket a bunyevácok 1918-ban támasztottak, szétfoszlottak, és a párt, amely tulajdonképpen katolikus jellegű volt, nagy aggodalommal látta, hogy a belgrádi kormányzat a pravoszláv egyházat mindig inkább államvallásnak kezdi tekinteni. [...] A bunyevác vezetők lokális politikát folytattak, mindig csak Szabadkának, Zombornak és a két város legközelebbi környékének érdekeit nézték. A magyar vezetőknek országos politikát kellett folytatni, mert nem csak bácskai, hanem torontáli, baranyai, muraközi, szerémségi és horvátországi magyarok érdekeit is szem előtt kellett tartaniuk.

Csuka 1995, 90–91.

(A kommunista eszmeiség hatása a délvidéki magyarságra.) Moholon megtörtént, hogy a gazdák egy fiatal, lelkes, a magyarságért sokat dolgozó káplánt, Hegyi Pált feljelentették az egyházi hatóságoknál, hogy kommunista érzelmű, mert a magyar nép bajait átérző lelkész a gazdagokat figyelmeztette, hogy magyar kötelességük elsősorban magyar testvéreiknek munkát adni, és ezt a munkát tisztességesen meg kell fizetni.

Csuka 1995, 93–94.

A Magyar Párt megint visszatért a magyar kataszter felállításának gondolatához. (A kérdőív anyagát közli a könyvében Csuka János.)

Csuka 1995, 94–95.

A kisebbségek kivándorlásának megkönnyítése egyik eszköze volt az elszlávosító politikának. (Csuka János a könyvében részletesen foglalkozik a kérdéssel.)

Csuka 1995, 95–97.

Dr. Nagy Ödönt, a Magyar Párt ügyvezető elnökét letartóztatták, és ugyanakkor letartóztatták dr. Géber Lászlót, a párt egyik társelnökét is, aki pedig az 1923. évi választást megelőző hónapokban a Magyar Párt nevében tárgyalásokat folytatott Belgrádban a Radikális Párttal, és akiről köztudomású volt, hogy leginkább hajlott minden kompromisszumos megoldás felé. A vád ellenük az volt, hogy szoros kapcsolatban álltak az Ébredő Magyarok Egyesületével, és a vádat egy állítólag elfogott levél támasztotta alá, amelyen ott volt mindkettejük aláírása, és amely szerint felajánlották, hogy az Ébredő Magyarok Egyesületének a Délvidéken kezdett irredenta munkáját a Magyar Párt támogatni fogja. A két magyar párti vezető ember nyolc napig volt vizsgálati fogságban, míg a szakértők megállapították, hogy a levél egészen otromba hamisítvány.

Csuka 1995, 102–103.

A kémkedési perek sokszor arra adtak, hogy a súlyos börtönbüntetések következtében egy-egy vagyonosabb magyart anyagilag tönkretgyenek. Dobó Szilveszter királyhalmi földbirtokost és fiát, Dobó Imrét, akiket azzal vádoltak, hogy a magyar határ közelében fekvő birtokukon állandó szállást adtak az Ébredő Magyarok Egyesület futárjainak, hosszú időre bebörtönözték, és a nagy vagyonú magyar földbirtokos családot a meghurcoltatás a legsúlyosabb anyagi válságba sodorta, mert mindenki, aki csak közel fért ehhez az ügyhöz, hasznot húzott belőle. A szerb sajtó [...] odáig ment, hogy még a zsidókat is megvádolták azzal, hogy az ébredők ügynökei.

Csuka 1995, 103.

Az üldözés egyik legsúlyosabb eszköze az optálási jog körül mesterségesen támasztott bonyodalom volt, [...] mellyel a délvidéki magyarságot 1921-től 1923-ig teljes politikai jogtalanságban tartották. (Csuka János könyvében részletesen foglalkozik ezzel.)

Csuka 1995, 104–105.

Az oktatási miniszter rendelete alapján az 1923–1924-es tanévben már csak Nagybecskerekben, Zentán és Szabadkán engedélyezik a magyar középiskolák működését. Az első és az ötödik osztályokba már nem engedélyezték a zsidó származású diákok beíratását, akik ettől kezdve csak szerbhorvát tannyelvű középiskolában tanulhattak.

Mészáros 1981, 195.

1923. március 30.

Az újverbászi Kereskedői és Iparosi Fiúegyesület a belgrádi belügyminisztériumtól megkapta a működési engedélyt.

Mészáros 1981, 225.

1923. március vége

A Magyar Párt vezetősége bejelentette, a jövőben ismét részt kíván venni a politikai életben.

Mészáros 1981, 161.

1923. április vége

A jugoszláv külügyminisztérium átiratban értesítette a belügyminisztériumot, miszerint információi vannak arról, hogy a Magyar Párt egyes vezetői kapcsolatban állnak az Ébredő Magyarok elnevezésű, szélsőjobboldali, revizionista szervezettel. A rendőrség letartóztatta Gráber Lászlót és Nagy Ödönt, de hamarosan kiderült, hogy az ellenük megfogalmazott vádirat hamis dokumentumokra épült.

Mészáros 1981, 161.

1923. május 30.

Megjelent a *Vajdasági Kultúra* című keresztény társadalmi és irodalmi folyóirat első száma. Főszerkesztő Márton Mátyás. Felelős szerkesztő és kiadó Szentiványi Dezső. Szerkeszti a szerkesztő bizottság. Szerkesztőség és kiadóhivatal Starakanjiza, Bácska. Megjelenik minden hónap utolsó napján (később ezt nem jelzi). A tizenhat oldalas folyóirat rovatai: Művelődés, Közgazdaság, Egészség, Udvar, kert major, olykor a Lap és könyvbírálat. A szerkesztőség a magyar keresztény olvasókhöz kíván szólni, a közölt szépirodalom, a versek és a novellák mélyen vallásos tartalmúak, de publicisztikájában megjelennek a Szentföldről és Rómáról készült beszámolók is. Konzervatív alapon támadta kora vajdasági irodalmi törekvéseit: Mesterházy Ambrus: *A vajdasági aktivisták szemtől-szemben. Megjelent az Út legújabb száma* (1923. október 30.), d.: *Vajdasági Írók Almanachja* (1923. december), -ó.: *Mire lehet a papírt felhasználni? Újabb irodalmi jelenségek a Vajdaságban* [A szabadkai, Az ucca, Irodalmi Értesítő és A Munka megjelenése alkalmából] (1925. május).

Márton Mátyás főszerkesztő alkalmanként M. M. szignóval publikált; *Pacifista levelek*

(1924. november), *A „föháskodás” költőjéről (1776–1836)* címmel pedig Berzsenyi Dánielről írt rövid tanulmányt (1924. június). Jeles pillanata volt a folyóiratnak a Jókairól szóló tanulmány megjelentetése, a *Jókai művészete* (1925. február), és Mesterházy Ambrus *Koszorú egy magyar papköltő sírjára* című méltatása, amelyben az elhunyt darázsi plébánosról, Ujlaki Kornél Dezsőről emlékezett meg (1925. május). Ugyanott a plébános két versét, a *Leo pápa* és a *Karácsonyi éneket* is közölték. Költőink közül a legtöbbet Heinz Vilmos, Kováts Antal és Stadler Aurél publikált a folyóiratban.

1923. május

A bethleni konszolidáció minden erőfeszítése ellenére Magyarországnak 1923-ra sem sikerült pénzügyi-gazdasági tekintetben talpra állnia, egyre bizonyosabbá vált, hogy nagyhatalmi gyorshitelek nélkül az ország október végére teljesen összeomlik. Franciaország ekkor kilátásba helyezte a hitelek odaitélését. Ez ellen a kisanantállamok határozottan tiltakoztak. Bethlen István ugyan Genfben találkozott Ninčić jugoszláv külügyminiszterrel, de a szerb politikus hajthatatlan maradt.

Vinaver 1971, 244–245.

1923. július 20.

Budanović Lajos bácskai apostoli adminisztrátor szerb kormányhoz intézett memoranduma szerint az elmúlt három év során 20 bácskai zárdát és 212 katolikus iskolai tantermet vettek el az állami iskolák céljára.

Salacz 1975, 108.

1923. augusztus 12.

Kibővített ülést tartott a Magyar Párt elnöksége, melyen megfogalmazták a párt rövid távú cselekvési programját. Ennek középpontjában a magyar középiskolai oktatás biztosítása és az agrárreform kedvezményezettjeinek a sorába történő bekerülés szerepelt. Ezen túlmenően Sán-

tha György, Várady Imre, Gráber László, Király Károly és Deák Leó személyében létrejött egy bizottság, amely összefoglalót készített mindazon jogsértésekről, amelyeket a szerb hatalom a magyar kisebbséggel szemben elkövetett. (*Bácsmezei Napló*, 1923. augusztus 13.)

Mészáros 1981, 162–163.

1923. október 22.

Milojević, Jugoszlávia budapesti nagykövete levelet juttatott el a külügyminisztériumhoz, melyben az esetleges hitel feltételeiről értesítette a magyar kormányt. A feltételek között az akkor szokásos követelések szerepeltek: Magyarországnak maradéktalanul be kell tartania a békeszerződés feltételeit, le kell mondania a területi követeléseiről, a területén fel kell számolnia az irredenta csoportokat, és valahol a felsorolás végén ott állt: Magyarországnak kártérítésként le kell szállítania Jugoszláviának a békeszerződésben megállapított 2600 tehervagont és a 150 gőzmozdonyt, egészen pontosan a már leszállított 996 vagon és 50 mozdony feletti hátralékot.

Vinaver 1971, 250.

1923. november 1.

Az Apostoli Szentszék a szombathelyi egyházmegyének a trianoni békediktátum által a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság területéhez került területét 19 plébániáját 67 281 hívőjével a maribori püspök, apostoli adminisztrátor fennhatósága alá helyezte.

Balogh–Gergely 1993, 187.

Isidor Subakov, Terék Márton és Pavle Nešić Óbecsén megalapította a Narodna štampariját, melyet 1932. szeptember 18-ig működtettek. Ebben a nyomdában jelent meg a *Sztáribecseji Járás* (1926–1932) és az *Új Tiszavidék* (1938–1939) és a *Jugoszláviai Magyar Élet* (1940–1941).

1923

Fehér Ödönnek, a Szent Ferenc-rendi templom karnagyának kezdeményezésére megalakult a szabadkai katolikus magyarság templomi énekkara, a Szent Cecília Egyházi Énekkar. Tevékenysége kezdetben a vasárnapi és az ünnepi miséken való fellépésekre korlátozódott, idővel azonban magas színvonalon gazdagította a város zenei életét.

Bokréta 1940, 15.

1923–1924

A Magyar Párt folyamatosan nagy erőfeszítéseket tett a magyar választói névjegyzék elkészítésére.

Csuka 1995, 110.

